

Keresztelésünk érvényessége a katolikus egyházjog és a saját egyházi jogunk szempontjából.

Irta: Bárka József.

— Befejező közlemény. —

Vizsgáljuk már most az elmondottakat a saját hit-tani felfogásunk szempontjából. A keresztség a katolikus felfogás szerint az üdvösség elnyerésére nélkülözhetetlenül szükséges szentség. A római káté szerint az egyház ajtaja.³⁵ A keresztségnek a katolikus dogmatika szerint igen nagy természetfölötti jelentősége van. A mi felfogásunk ezzel szemben az, hogy a keresztség nem egyéb, mint egy ünnepélyes szertartás, külső jele annak, hogy valaki a »keresztény anyaszentegyházba« ünnepélyesen beavattatik. A keresztelés szertartása »egyedül és önmagában üdvösségre nem vezet«. ³⁶

Egyházunknak a keresztségről vallott felfogása és tanítása sok átalakuláson ment át. Dávid Ferenc a gyermekek megkeresztelését ellenezte és — felfogásom szerint — ebben a tekintetben közelebb volt az őskereszténységhez, mint a mai unitárizmus. A gyermekkeresztelést Dávid a papság intézményének tartotta³⁷ és ebben aligha tévedett, mert valószínű a feltevés, hogy a katolikus egyház dogmatikai álláspontjából, azon tanból, hogy a kereszteletlenül meghalt gyermek nem üdvözl, fejlődött ki a gyermekek, illetőleg csecsemők megkeresztelésének szo-

³⁵ Demkó György i. m. 178. old.

³⁶ A keresztény hittudomány összege 240. old.

³⁷ L. Keresztény Magvető 1914. évi 3. füzetében Borbély István dr. cikkét. 130. old.

kása. Az is valószínű, hogy a 17. század elején az unitáriusok közül többen elhagyták a keresztelest a trinitárius formát. Legalább erre enged következtetni a *complanatio desiana* 2. pontja, amelyben az unitáriusok a trinitárius forma használatára köteleztetnek. Bizonyára ez a pont nem ök nélkül került az egyezkedésbe.

Dávid Ferencnek a keresztségről vallott nézeteire nagyon jellemzők azok az argumentumok, amelyeket »De regno Christi« c. művének »Tractatus de praedobaptismo« fejezetében felhoz a csecsemők keresztelese ellen.³⁸ Csak az kereszthető meg, — mondja Dávid Ferenc — aki hisz és hitéről tanubizonyosságot tesz; aki a vallásos igazságokat ismeri, aki bűneit megbánja és megvallja (*externa confessio*), vagyis leveti a régi embert és öltözik az új ember ruháiba. Utal Dávid a keresztség erkölcsi jelentőségére, a csecsemőnél pedig erkölcsi jelentőségről nem igen beszélhetünk. Nem szabad a keresztségnek túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítanunk, mert akkor könnyen abba a hibába eshetünk, amelybe a katolikus egyház azon tanításával, hogy keresztség nélkül senki sem üdvözülhet. Mindezek alapján Dávid F. elveti a gyermekkeresztelest és a felnőttek keresztelese mellett foglal állást.³⁹ Dávid Ferenc a keresztségre vonatkozó nézeteit — amint Borbély dr. is megjegyzi — Servetonak »Restitutio Christianismi« c. művéből merítette. Ez a tény azonban egyáltalában nem csökkenti Dávid Ferenc reformátori nagyságát. Abban tökéletesen igaza volt Servetonak is, Dávidnak is, hogy a csecsemő keresztelese nem öskereszténység, hanem későbbi fejlemény és hogy általa a keresztség

³⁸ L. K. M. 914. 130. old. dr. Borbély I. cikkét.

³⁹ Borbély dr. idézett — különben nagyon értékes — dolgozatában a 131. oldalon azt mondja, hogy Dávid szerint a keresztséget a harmincadik életévben kell felvenni. Állításának igazolására idézi D. F. »De regno Christi« c. művéből a következő mondatot: *Mysterium magnum est, triginta annorum Christus baptismum accepit, exemplum nobis dans, ac nos ita docens, non ut trigesimum expectemus annum, sed idoneum Christum confitendi tempus.* Amint látható, ebben a mondatban éppen az ellenkezője van annak, mint amit Borbély dr. olvasott belőle. Nem a harmincadik életévről, hanem a Krisztus megvallására alkalmas, illetőleg képes életkorról van itt szó s így Borbély dr. említett állítása nyilvánvalóan tévedés.

nagyon sokat veszített *erkölcsi* jelentőségéből és hogy a fejlődés során hova-tovább mindinkább *jogi* jelentőségűvé vált.

A Szentábrahámi-féle »Summa« a keresztséget a »keresztény hitvallás nyilvános és ünnepélyes szimbolumának tartja.«⁴⁰ A keresztségben használt víz a tisztaságnak jelképe: »*Valamint a víz a test szennyét lemossa, úgy magoknak az Istenhez térteknek és igaz bűnbánóknak is le kell vetkőzniök az Istenről való bármely hamis vélekedést és romlott erkölcsöket.*«⁴¹ A keresztség a belsőnek jelzésére szolgáló külső cselekvény — mondja tovább a Summa. *A keresztség nem annyira önmagáért szereztetett, mint a jó lelkiismeret kereséseért.*

Kimondja továbbá Szentábrahámi műve, hogy tulajdonképpen a felnőtteket kellene megkeresztelni, mert a csecsemők sem hinni, sem megbánni nem tudnak. Hivatkozik a catechumenatusi intézményre. A csecsemőknél a keresztség nem a megtérésnek, hanem inkább a jelen és a jövő ártatlanságnak jele. A keresztség nem közvetítője a hitnek s nem eszköze az újjászületésnek, egyedül és önmagában üdvösségre nem vezet. Jézus — a Summa szerint — a keresztelés formáját nem határozta meg. Az apostolok a Jézus Krisztus nevére vagy a Krisztusra kereszteltek. A keresztelést azoknak kell végezni, akik a gyülekezetekben tanítanak, vagyis a papoknak. *A keresztelőnek a keresztség felőli téves felfogása a keresztséget felvevőnek ártalmára nem lehet.* Nevezetes tétele Szentábrahámi művének azon állítás, hogy a keresztelés által a csecsemők nem valamely felekezetnek, hanem »*az egész keresztény vallásnak ajánlatnak fel.*« Nagyon figyelemreméltó a szóbanforgó szimbolikus könyvnek azon figyelemztetése, hogy a gyermekek keresztelésénél a formulán — a botránkoztatás elkerülése végett — ne változtassunk. »A gyülekezetek szertartásaiban semmi újítást sem kell meggondolatlanul tenni; ha pedig valamely ilyen dolog látszik megkísértendőnek: ez esetben is az abból folyó

⁴⁰ L. magy ford. 237. old.

⁴¹ U. o.

kár és haszon mekkorasága eszélyesen megfontolandó.⁴²

Ezt az utolsó tételt azért kell kiemelnünk, mert nyilvánvalóvá teszi, hogy Szentábrahámi a kereszteleés formáját (amelyről különben kötelező formában sehol sem szól) nem tartotta lényegesnek és inkább csak a botránkoztatás elkerülése végett ajánlja, hogy a megszokott régi formától senki se térjen el. Annyival is inkább érdemes minden elismerésre Szentábrahámi szabadelvű felfogása, mert -- amint tudjuk -- művét éppen az elnyomatás és üldöztetés szomorú idejében írta.

Magától értetődik, hogy a katolikus egyháznak a keresztségre vonatkozó dogmatikus álláspontját nem fogadván el, nekünk vissza kell utasítanunk a belőle levont egyházjogi következtetéseket is. A katolikus dogmatikusok szerint a keresztség szentség; a mi hittani felfogásunk szerint *egyszerű szertartás*. A katolikus tan szerint a keresztségben a bűn és annak büntetése elengedtetik. Az eredeti bűnnek vallásrendszerünkben helye nincs s így természetesen annak eltörlésére nincs szükség. A csecsemőnél pedig természetesen más bűnről, mint az eredeti bűnről szó sem lehet. De ha felnőtt egyénről van szó, akinek már személyi bűnei (*peccata personalia*) lehetnek, vissza kell utasítanunk azt a lélek nélkül való felfogást, amely egy vallási szertartásnak bűnbocsátó erőt tulajdonít. A Mindenható semmi esetre sem fogja sem a katolikus egyháztól, sem tőlünk megkérdezni, hogy kinek bocsásson meg! Úgy véljük, hogy helyes keresztény etikai felfogás szerint a bűnöknek őszinte megbocsátása és az ezzel összekötött erkölcsi újjászületés lehet az alapja a bűnbocsátásnak, de egy vallási cerimónia semmi esetre. Hasonló alapon nem fogadhatjuk el azt sem, hogy a keresztség által velünk az isteni kegyelem különösképpen közöltetik. Isten az ő kegyelmében állandóan részesít bennünket. Igazakat és bűnösöket egyaránt. Nem hisszük azt sem, hogy az ember a keresztség által újjászületik. Hogy erkölcsileg ki született újra, azt csak az tudja igazán, aki a szíveknek és veséknek vizsgálója. Az *őskeresztény felfogás szerint a belső erkölcsi újjászüle-*

⁴² l. m. 243. old.

tésnek volt az eredménye a külső jel: a keresztség jelvétele és nem mint a katolikus egyház tanítja megfordítva.

Ha mi így gondolkozunk a keresztségről, akkor természetesen nem tulajdoníthatunk különös fontosságot magának a *kereszteleésnek*, a *szertartásnak sem*. Farizeusi álláspont az, amely a szertartásoknak túlzott, mondhatni üdvözítő erőt tulajdonít. Ez ellen a felfogás ellen küzdött Jézus teljes szívvel és lélekkel és ez ellen akarunk küzdeni mi is a szellem, a lélek fegyvereivel. A katolikus egyházjogászok és moralisták belebonyolódtak a materiának, a formának és az intenciónak labirintusába. Mi ezeket a dolgokat nagyon alárendelt jelentőségűeknek tartjuk.

De ha mi teljesen a katolikus egyház dogmatikai és egyházjogi álláspontjára helyezkednénk, akkor is azt kell mondanunk, hogy a katolikus egyházjogászoknak kereszteleésünkre vonatkozó álláspontja meglehetősen zavaros és következetlen.

Hanuy dr. az általunk használt formát helytelenül értelmezi, amennyiben azt hiszi, hogy az Atya, Fiú, Szentlélek nálunk azonos egy isteni személynek három különböző neve⁴³ és mégis azt mondják, hogy az általunk használt forma helyes. A forma szempontjából Nyögérnek sincs kereszteleésünk ellen kifogása. Ezzel szemben H. Noldin ezt írja: »Ex his deducitur invalide baptisare eum, qui utitur legitima forma, eam tamen alio sensu adhibere intendit.«⁴⁴ Hogy mi a formát »alio sensu« használjuk, mint a katolikusok, az egészen bizonyos. Demkó dr. is határozottan állítja, hogy mivel az unitáriusok a szentháromságról helytelenül vélekednek, az általuk használt forma helytelen és az általuk kiszolgáltatót keresztség abszolút formában megismétlendő.⁴⁵

Ezzel szemben meg kell állapítanunk, hogy lelkészeink a katolikus egyház által is előírt és használt for-

⁴³ Hanuy i. m. 117. old.

⁴⁴ H. Noldin i. m. 72. old.

⁴⁵ Demkó dr. i. m. I. köt. 187. old.

mát használják, bár annak egészen más jelentést tulajdonítanak, mint Hanuy dr. gondolja. A forma szempontjából tehát az általunk kiszolgáltatót keresztiséget legfeljebb kétes érvényességűnek mondhatják és a feltételes formában való keresztelést írhatják elő. H. Noldin és Demkó dr. ezzel szemben nagyon is rigorozus, míg Hanuy dr. valamivel liberálisabb álláspontot képviselnek.

Hogy áll most már a dolog az »intentio« szempontjából? Az unitárius lelkész, midőn keresztel, semmi esetre sem gondol arra, hogy ő most csak »fizikai aktust« akar elvégezni a kereszteléssel (intentio externa), hanem teljes tudatában van annak, hogy ő a gyermekel ezen keresztiség, mint külső jel, mint látható szertartás által a kereszténység tagjává teszi.⁴⁶ Tehát nem lesz a gyermek egyik vagy másik keresztény egyháznak,⁴⁷ vagy felekezethez tagjává, hanem *keresztény lesz*, legalább is névleg és formailag. Hogy a gyermek melyik egyházhoz tartozik, azt a vonatkozó államjogi törvények szabályozzák.⁴⁸ Midőn tehát az unitárius lelkész a kereszteléssel keresztény vallási szertartást kíván teljesíteni, bizonyos, hogy intenció internája van. (A kat. felfogás szerint.) Bár ez az intenció nem lehet explicita - amint Hanuy véli - mert hiszen a keresztiséget nem tartja szentségnek és nem hisz annak természetfölötti hatályosságában, hanem pusztán keresztény vallási szertartást végez. A kat. moralisták és egyházjogászok szerint ahhoz, hogy a keresztelés érvényes legyen, minimálisan megkivántatik az »intentio implicita«, amit a trienti zsinat így fejez ki: »intentio faciendi,

⁴⁶ Szentábrahámi szerint a keresztelés ténye által a gyermek az »egész keresztény vallásnak« ajánlatik fel. I. m. 243. old.

⁴⁷ Mi természetesen elismerjük, hogy több keresztény egyház van, míg a kath. teológusok azt tartják, hogy keresztény egyház csak egy van (ecclesia una) és ez a kath. egyház.

⁴⁸ Megjegyzem, hogy a kath. egyházjogászok felfogása ezzel szemben az, hogy az érvényesen megkeresztelt gyermek eo ipso a kath. egyház tagja és annak joghatósága alá tartozik, még akkor is, ha a tételes államjogi törvények szerint valamely »eretnek« vagy »szakadár« felekezet tagja is; tehát rája nézve a kath. egyház törvényei mindenben kötelezők. Azt hiszem, felesleges bizonyítani, hogy mennyire abszurd és a gyakorlati életet semmibe sem vevő ez a felfogás.

quod facit Ecclesia». Mivel a kat. teológusok azt tartják, hogy csak egy igaz keresztény egyház van (ecclesia una), a kat. egyház, itt is bizonyosan a kat. egyház intenciójára céloz. »Intentio faciendi, quod facit ecclesia catholica«, így kell a fenti dogmatikus tételt kiegészítenünk. De vajjon az unitárius lelkész azt akarja-e elvégezni a kereszteleléssel, amit a kat. egyház? Távol legyen! Sőt öntudatos unitárius lelkész mindent szándékolhat ezzel a szertartással, csak azt nem, amit a kat. egyház. Igaz, Hanuy dr. megjegyzi, hogy »mellékes, hogy ő mit tart egyháznak«. De hogy egyeztethető ez össze a kat. teológusoknak az egyházzal vallott felfogásával? Úgy véljük, hogy ezen a ponton a kat. egyházjogászok egész okoskodása tótárgast áll.

Amint már korábban is rámutattunk, Hanuy dr. ellentmondásba keveredik önmagával, midőn előbb azt állítja, hogy az unitárius lelkésznek »intentio implicitája van a keresztelelésnél (sőt talán »intentio explicitája« is), később pedig a protestáns lelkészekről általában azt mondja, hogy valószínűen ők csak fizikai aktust akarnak elvégezni a kereszteleléssel. Ez túlságosan merész állítás. Különben úgy vélem, hogy ez az egész komplikált intentio-kérdés nem egyéb üres szalmacséplésnél. Hát függővé tehetjük-e a keresztelelésnek érvényességét a keresztelező szándékától? Véleményünk szerint nem. A keresztelelésnél, mint jogi jelentőséggel bíró aktusnál nem jöhet tekintetbe az, hogy a keresztelező mit gondolt és hogyan vélekedett, mikor az aktust elvégezte.

Nyögér és Demkó dr. az unitáriusok által kiszolgáltattott keresztséget *általában érvénytelennek* tartják, míg Hanuy dr. *általában érvényesnek*. És bár tulajdonképpen önmagunk ellen érvelünk, ki kell jelentenünk, hogy Nyögérnek és Demkónak egyoldalú és elfogult álláspontját következetesebbnek (és a kat. dogmatikai principiumokhoz közelebb állónak) tartjuk, mint Hanuy dr. liberálisabb felfogását. Miért? Hanuy dr. idézett művének 122. oldalán ezt írja: »Az akatolikus keresztelező keresztelelése ellenben józanul kétség alá vonható teljesen, eltekintve az ő egyéni felfogásától, már akkor és pedig minden

esetben, ha az ő felekezete magát a keresztséget feleslegesnek tartja, vagy annak anyagát vagy alakját nem tartja lényegesnek.« Ezen az alapon a mi keresztelezésünk tényleg kétség alá vonható teljesen. Mert mi — amint már mondtuk — sem magát a keresztséget, sem annak formáját nem tarthatjuk *dogmatikus értelemben* szükségesnek. Egy mindenesetre tiszteletreméltó szertartásról van szó, amelynek azonban vallásrendszerünkben csak nagyon is másodrendű jelentősége van. Dávid Ferenc óva intett, hogy a keresztelezésnek túlzottan nagy jelentőséget ne tulajdonítsunk. Amint tudjuk, a gyermek-keresztelest ellenezte. Mogtehetette volna-e ezt, ha a keresztelest feltétlenül szükségesnek tartotta volna? Nála a hangsúly nem a keresztelezésen, mint szertartáson, hanem a bűnbánaton és az erkölcsi újjászületésen van. Ő már akkor, amikor erre vajmi kevesen gondoltak, belátta, hogy semiféle vallásos cerimónia s így *a keresztség sem tartható a vallás lényegéhez*. A protestántizmus épp úgy, mint Jézus, hadat izent a cerimóniálmusznak, amely merő formalizmussá tette a vallást és elposványította a tiszta, szellemi vallást, Istennek lélekben és igazságban való imádságát.

A Szentábrahámi-féle »Summa« — bár burkoltan — majdnem ugyanarra az álláspontra helyezkedik, mint Dávid Ferenc. A keresztség szimbolum, amely *nem önmagáért szerzetelett*. A keresztség nem közvetítője a hitnek s nem eszköze az újjászületésnek. Kiviláglik ebből, hogy a Szentábrahámi-féle teológia sem tartotta a keresztséget dogmatikus értelemben szükségesnek. Tisztelettel szól róla, mint egy kegyeletes szép szertartásról, de különös jelentőséget nem tulajdonít neki. Aminthogy nem tartja lényegesnek magát a formát sem. Hivatkozik arra, hogy az apostolok a Jézus Krisztus nevére kereszteltek. Midőn ezt kimondja, már elvben azt is elismeri, hogy ez a forma is helyes és elfogadható.

Mi következik mindebből? Az, hogy abban az esetben, ha Hanuy dr. az unitáriusoknak a keresztelezésre vonatkozó felfogását teljesen ismerné, úgy valószínűleg ő is arra az álláspontra helyezkedett volna, mint Nyögér,

aki azt mondja, hogy az unitárius lelkész által végzett kereszteleés általában érvénytelen.

Figyelemreméltó körülmény, hogy az 1858. évi esztergomi érsektartományi zsinat a »megtérő« vagy kat. féllal házasságot kötő unitárius *feltételes újrakereszteleését* rendeli el. Ezzel szemben Demkó a »megtérő« unitárius *abszolút* formában való megkereszteleését javasolja. Tehát az esztergomi zsinat az általunk kiszolgáltattott keresztséget kétes érvényességűnek, míg Demkó dr. határozottan érvénytelennek tartja.

A kat. egyházjogászok, midőn rólunk és kereszteleésünkről értekeznek, egy nagyon lényeges körülményt nem vesznek figyelembe. Azt, hogy a protestantizmus és az unitarizmus per excellentiam a fejlődés alapján állanak. A mi vallásrendszerünket, teológiai felfogásunkat és szer-tartásainkat sohasem lehet és szabad részünkről az utolsó szónak, egy kijegecesedett és megmerevedett, megváltozhatatlan komplexumnak tekinteni. Jól tudjuk, hogy saját kebelünkben is vannak egyesek, akik erre hajlandók. De az ilyenféle gondolkodásmód teljesen idegen a protestáns szellemtől. A fejlődésben, ameddig Isten is úgy akarja, nincs megállapodás. Visszaesések előfordulhatnak, de csak azért, hogy azután annál nagyobb lendületet vegyen a fejlődés. A vallások és azoknak történelmi reprezentációi, az egyházak is élő és fejlődő valóságok. A protestantizmus mindenestre szem előtt kívánja tartani azt az elvet, amelyet egy jeles német szociológus így fejez ki: »Will daher die Religion ihre Macht nicht verlieren, so ist sie genötigt, sich dem Fortschritte der Kultur anzupassen.«⁴⁹

Nem szabad felejtenuk azt sem, hogy a protestantizmus éltető levegője, az egyéni vélemény szabadsága, a magasabb értelemben vett individualizmus. Az egyház csak kereteket ad, amelybe mindenkinek magának kell beleépíteni az ő *egyéni hitét*. Helyesen jegyezte meg Brassai, hogy a hitet nem lehet tanítani, hanem csak a vallást. Ebből önként következik, hogy nálunk unitáriusoknál egyik vagy másik teológiai kérdésben nagyon

⁴⁹ Dr. Rudolf Eisler: Soziologie. 116. old.

is eltérők lehetnek a vélemények, mert hiszen tulajdonképpen értelemben vett dogmáink nincsenek és nincsen »salthatatlan« tanítói hivatalunk sem. Így pl. valószínű, hogy magáról a keresztségről is különféleképpen gondolkoznak lelkészeink s nem mindenben egyezik a kereszteleési formára vonatkozó felfogásuk sem. Talán baj ez? Világért sem! Gyakorolják a kereszteleést, mert őket erre tételes jogszabály (Egyh. Törv. 60. §-a) kötelezi. Úgy végzik el, olyan formában, amint azt az egyházi tételes- és szokásjog megállapítja. De természetes, hogy a kereszteleési forma sem megváltozhatatlan. A tisztább és korszerűbb teológiai nézetek előbb vagy utóbb érvényesülni fognak az egyházi jogalkotásban is.

Milyen óriási átalakuláson ment át a keresztségről szóló keresztény tan is az évszázadok folyamán. Az őskereszténységben bizonyos előkészület, a hit dolgaira való oktatás előzte meg a keresztség felvételét. Úgy tekintették, mint a belső, erkölcsi átalakulásnak, a Krisztusban való újjászületésnek külső jelét. A gyermekkereszteleés szokását nem ismerték. Később aztán kezd kialakulni a kat. egyházban a keresztségről, mint szentségről vallott dogmai tan és ezzel kapcsolatban szokásba jön a gyermekkereszteleés. A keresztségnek egyre több és több misztikus jelentőséget tulajdonítanak.

A reformáció útát nyitott ezen a téren is a szabadabb gondolkozásnak. Igyekeznek kiküszöbölni a kereszténységből mindent, ami ellentétben áll annak szellemével. Hogy a reformátorok nem tudtak teljesen megszabadulni koruknak dogmatikus gondolkozásmódjától, az bizonyos és így nem lehet csodálkozni azon, hogy a kereszténységnek az évszázadok folyamán reáaggatott felesleges terhektől való megszabadítása nem sikerült nekik sem tökéletesen. Minden felekezeti elfogultságtól menten állíthatjuk, hogy a XVI. század nagy reformátorai között Dávid Ferenc volt az, akit korának előítéletei a legkisebb mértékben befolyásoltak.

Természetes, hogy a vallási reform-törekvések nem hagyhatták érintetlenül a keresztségről vallott dogmatikus tant sem. Dávid Ferenc igyekszik visszaállítani a kereszt-

sógnak őskeresztény jelentését. De vajjon vele és követőivel örökre lezárultak-e a vallásos fejlődésnek útjai? Vajjon az, amit ők a keresztségről mondtak és vallottak, minden időkre szóló megváltozhatatlan dogma-e? Vajjon nem nyílnak-e meg előttünk a vallásos evolúciónak végtelenbe vezető perspektívái?

Sajnos, a reformációnak ideális lendületét a nyomában támadt reakció csakhamar lelohasztotta. Az emberek félttek a reformátorok által hirdetett elvek végső konklúzióinak levonásától. Az elnyomatásnak és üldöztetésnek kell tulajdonítanunk azt is, hogy Dávid Ferencnek a keresztségről vallott felfogása fejlődésében holt pontra jutott.

De ez a kérdés nincs megoldva és tárgyalása nincs lezárva. A *modern unitárius teológiának a keresztségről és keresztelezésről vallott vallástani, illetőleg liturgiai és egyházi jogi álláspontját tisztáznia kell.* A vallásszabadságot biztosító államjogi törvények, továbbá a szabadkutatás és vizsgálódás szelleme mellettünk állanak. Nem tartozik kitűzött feladatunk körébe, hogy ezen alkalommal ezt a tisztázást megkíséreljük. Ezt végezzék el az arra hivatottak. Azonban mégis érintenünk kell egy kérdést, amely felfogásunk szerint igen nagy jelentőségű. Vajjon a keresztség felvétele kereszténnyé teszi-e az embert? *Felfogásunk szerint sem jogilag, még kevésbé erkölcsileg.* Már pedig a keresztelezésnél nem a jogi, hanem a vallás-erkölcsi szempont a döntő. Mi az ember keresztény voltának legfőbb kritériuma, mi a Jézus Krisztus tanításának lényege? Talán megközelítjük az igazságot, ha azt mondjuk, hogy az isten- és emberszeretet. *Ebből a szempontból pedig milyen sokan vannak a keresztények között nem keresztények és a nem keresztények között keresztények.* És talán az első pillanatban ellenmondásnak látszik, de ha a kérdés lényegébe hatolunk, be kell látnunk, hogy *vallás-erkölcsi szempontból igazában csak azt nevezhetjük kereszténynek, aki az Isten- és emberszeretet magasztos elvét vallja és gyakorolja.*⁵⁰

⁵⁰ Ez a felfogás nem vezet szükségképpen a látható és láthatatlan egyház tanához. Miért? Mert az egyház természeténél fogva jogi és erkölcsi intézmény. Ezek a kritériumok pedig a „láthatatlan egyházban“ találhatóak el; éppen ezért láthatatlan egyházzal tulajdonképpen nem is lehet beszélni.

Ki nevezhető államjogi szempontból kereszténynek? Az, aki vagy keresztény szülőktől született, vagy pedig az az államjogi tételes jogszabályoknak szem előtt tartásával valamely keresztény egyház kebelébe tért. *Az állami törvények a kereszteleőről, mint a kereszténnyé levésnek feltételéről nem emlékeznek meg.* Egészen bizonyos, hogy pl. zsidó szülőknek megkeresztelt gyermekét államjogi szempontból nem lehet kereszténynek tekinteni. Egészen más, ha a szülők áttérnek a keresztény vallásra és hét éven aluli gyermeküket automaticæ magukkal viszik.⁵¹ Ebben az esetben sem a kereszteleés tette a gyermeket kereszténnyé (az államjog szerint), hanem a szülők áttérése. Vagy ha például egy felnőtt zsidó egyén felveszi a keresztséget anélkül, hogy az 1868. évi LIII. t. c. vonatkozó §-ai szerint járt volna el, bizonyos, hogy államjogi szempontból őt sem lehet kereszténynek tekinteni. *Tehát világos ezekből, hogy maga a kereszteleés az államjog szempontjából senkit kereszténnyé nem tehet.*⁵²

Hogy áll most már a dolog a születéssel? A Ferencz József-féle: Unitárius Káté szerint »a keresztény szülőknek gyermekeik is keresztények«. Mert »ha a gyökér szent, az ágak is szentek«, amint Pál apostol mondja. Meg kell állapítanunk, hogy ez a megállapítás csak jogi érvényességgel bírhat. Mert valláselvi szempontból nem lehet elismerni azt, hogy a keresztény szülőnek gyermeke lélekben valóban keresztény. Erről csecsemőnél nem is lehet szó. Jogilag kereszténnyé válnak a csecsemők már a keresztény születtől való származás által is, de vallás-erkölcsi szempontból csak akkor lesznek keresztények, a midőn a keresztény tanokat megismerik és azokat magukénak vallják.

Le kell tehát szögeznünk azou véleményyt, hogy a

⁵¹ 1868: évi LIII. t. c. 14. §-a.

⁵² Kossutány Ignác szerint a gyermekkereszteleés nálunk Magyarországon kötelező. Mert felekezeten kívül csak a 18. éven felüliek állhatnak. A gyermekek pedig okvetlenül valamely törvényesen bevett vagy elismert felekezethez kell, hogy tartozzanak. Ebben pedig — felfogása szerint — a kereszteleés kötelező volta (a zsidók kivételével) bennfoglaltatik. L. Kossutány Ignác: Egyházjog. 123. old.

keresztség az embert sem jogilag, sem erkölcsileg keresztényé nem teszi. Ez a megállapítás szerintem igen nagy jelentőséggel bír. Először azért, mert nyilvánvalóvá teszi, hogy a kereszteleésnek, mint szertartásnak önmagában nem szabad túlzott jelentőséget tulajdonítani. Másodszor azért, mert ledönti azt a válaszfalat, amely a megkeresztelést és meg nem keresztelt ember között fenáll és igazi keresztény univerzálismushoz vezet.

Vizsgáljuk már most, hogy az unitárius egyházjog szempontjából ki nevezhető kereszténynek? Azon egyén, aki keresztény szülöktől született és valamely keresztény egyházban meg lett keresztelve; vagy pedig, aki azon állam törvényei szerint, amelynek kötelékébe tartozik, valamely keresztény vallásra áttért és ennek jeléül meg lett keresztelve. Látható ebből, hogy az unitárius egyházjogi álláspont az államjogon épül fel és azzal szoros összefüggésben van. Hogy maga a kereszteleés szükséges-e ahhoz, hogy valaki unitárius egyházjogi értelemben kereszténynek nevezhető legyen, nem lehet kétséges, mert hiszen egyházi törvényeink úgy a gyermekeknek, mint a keresztény vallásra áttérő felnötteknek kereszteleését kötelezőleg előírják. (Egyh. Törv. 60. §-a, illetőleg 71. §.)

Nézzük már most, vajjon az unitárius egyházjog minő álláspontot foglal el magát a kereszteleési aktust illetőleg, vagyis mikor tekintheti a kereszteleést érvényesnek. Ne ejtsen senkit tévedésbe az »érvényesség« szónak használata. Az unitárius egyházjog, mint ilyen, szükségképpen felállít bizonyos követelményeket a kereszteleési szertartásra vonatkozólag. De viszont az unitárius valláselv szerint, ha a kereszteleés nem is lett úgy végrehajtva, amint azt az egyházjog előírja, ebből a megkereszteltre nézve semminemű erkölcsi kár nem háramlik. A meg nem keresztelt ember épp úgy Istennek gyermeke, mint a megkeresztelt. Elhet nagyon tisztá, becsületes keresztény életet. Viszont a megkeresztelt is élhet a legnagyobb erkölcsi posványban és lábbal tiporhatja a Jézus által hirdetett erkölcsi elveket.

Unitárius egyházjogi szempontból érvényesnek tekintendő a kereszteleés:

1. ha anyagul a tételes jog és a szokásjog által egyaránt megjelölt természetes viz használtatott az aktusnál.

2. ha a tételes egyházi jogszabályok és a szokásjog által egyaránt megszabott forma, vagyis: »N. Én téged megkeresztellek az Atyának, Fiunak és Szentléleknek nevében«, használtatik.

Ennél a pontnál meg kell állapotodnunk és meg kell állapítanunk, hogy a kereszteleési forma kérdésében az unitárius valláselv és a tételes jogszabályok között lényeges ellentét van. Már pedig, amiképpen a jogfejlődés általában nyomon kíséri a szociális, kulturális és erkölcsi fejlődést és a jogszabályok és jogintézmények kifejezői az emberiség, vagy valamely nemzet gondolkozásmódjának azon korban, amelyben az illető jogszabályok és jogintézmények létrejöttek, úgy a helyes elv az, hogy valamely egyház jogszabályainak is harmóniában kell lenni az illető egyház valláselvi álláspontjával. Felfogásom szerint egészen bizonyos, hogy amiképpen egyházunknak hivatalos valláselvi álláspontja sohasem fedte teljesen az egyház tagjainak egyéni valláselvi álláspontját, épp úgy — a gyakori üldözés és tartós elnyomatás miatt — az egyházi tételes jogszabályok sem lehettek hű kifejezői annak a valláselvi felfogásnak, amelyre az egyház — a fejlődés során — eljutott. Ha a kereszteleési formulára vonatkozó helyes és az unitárius vallási alapelven felépülő unitárius egyházjogi álláspontot akarjuk kifejezni, akkor azt kell mondanunk, hogy a kereszteleési forma szempontjából érvényesen lett kiszolgáltatva a keresztség, ha a kereszteleő olyan formát használt, amely által kifejezésre jut a kereszteleésnek keresztény vallási szertartás jellege.

Érvényben levő tételes jogszabályaink azonban a trinitárius formát írják elő. De hát vannak-e ilyen jogszabályok? Tekintélyes egyházi férfiak mondják, hogy igen, tehát el kell hinnem. Bevallom, hogy az unitárius egyház jogát nem volt módomban megismerni. Olyan mű, mely az unitárius egyház jogát a maga egészében felölelné, tudtommal nem létezik. Arra sem volt alkalmam, hogy az unitárius egyházjogi forrásokat tanulmányozhattam

vofna. A magam részéről is melegen öhajtom, hogy hivatasos egyházjogászaink bennünket ebben a tekintetben felvilágosítsanak.

Szentábrahámi többször idézett műve, mely szimbolikus könyv jellegével bír s így az egyházjognak is forrása, a kereszteleési formát illetőleg jogszabályt fel nem állít. Sőt határozottan kimondja, hogy a Jézus Krisztus nevében való kereszteleés »egyenlő értékű« a már említettel. Igaz ugyan, hogy a Ferencz József-féle »Káté« szerint az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében kell kereszteni. De ne felejtkezzünk meg arról, hogy a »Káté« tankönyv. már pedig kétséges, hogy mint ilyen jogszabályt statuálhat-e? Mert hiszen minden tankönyv többé-kevésbé az illető írónak egyéni felfogását fejezi ki, amely lehet (amint a jelen esetben is az) a legtisztelietreméletből, de kötelező érvényességre igényt nem tarthat. Aból, hogy az E. K. T. elfogadta és jóváhagyta, csak az következik, hogy ezen hatóság felfogása szerint semmi sincs benne, ami az unitárius valláselv principiumaival ellentétben áll. De az már éppenséggel nem következik az approbatio tényéből, hogy a kereszteleési forma tárgyában, elfoglalt ellenkező álláspont eo ipso helytelen. Végül is ne felejtjük el, hogy nem dogmáról, hanem egy egyszerű vallásos szertartásról van szó. Különbben is unitárius egyházjogi szempontból le kell szögeznünk azon tényt, hogy az E. K. T. nem jogalkotó fórum s így — felfogásom szerint — az általa approbált tankönyv sem alkothat jogszabályt.

Nálunk az utóbbi időben többször esett szó a kereszteleési forma megváltoztatásáról. A kérdésnek — szerintem — nincsen tulságosan nagy jelentősége. A kat. egyház hivatalos álláspontja — amint láttuk — az, hogy az általunk végzett kereszteleés érvényessége kétséges. Sőt egyes egyházjogászok az általunk végzett kereszteleést abszolúte érvénytelennek mondják. Ebből a szempontból tehát mindegy, hogy milyen formát használunk. A különbség csak ott van, hogy abban az esetben, ha a trinitárius formától eltérünk, akkor abszolúte érvénytelennek, ha pedig a trinitárius formával élünk, akkor kétes érvényes-

ségűnek jelenti ki kereszteleésünket. Hogy a kat. egyház hogyan vélekedik rólunk és kereszteleésünkről, nem nyom sokat a serpenyőben. De általában, mivel nem tulajdonítunk különös jelentőséget a keresztségnek magának sem, annál kevésbé tulajdoníthatunk különös fontosságot magának a kereszteleési formának. Mivel egyházunk az evolúció alapján áll, magától értetődik, hogy az egyház törvényes úton a kereszteleési formát megváltoztathatja, a minthogy idővel — a kor igényeinek megfelelően — minden szertartását módosítja. Bár felfogásom szerint a Jézus nevében való kereszteleés sokkal jobban megfelel az unitárius valláselvnek, mégis — míg a már említett jogszabályok érvényben vannak — a trinitárius forma kötelező voltát elismerem.⁵³

3. Egyházjogi álláspontunk szerint csak az keresztele-

⁵³ Megjegyzem, hogy a trinitárius forma hívei egyetlen elfogadható érvet nem tudnak felhozni álláspontjuk mellett. Tulzott aggályoskodás, a minden újítástól húzódozó konzervatívizmus, a tradíciókhoz való merev ragaszkodás a gyökere az ilyenféle felfogásnak. Egyéb motívumokról ezen a helyen nem szólok. Ennek az iránynak egyik híve bizonyos „gyakorlati szempontokra“ hivatkozik és azt mondja, hogy meg kell alkudnunk a körülményekkel, mert unitárius valláselődjeink is „akkor, amikor megalkudtak a körülményekkel, nem inkább voltak-e Jézusnak és Dávid Ferencnek igazibb és méltóbb követői, mint lettek volna akkor, ha meggyőződésüket „azonnal“ követve, kockára tettek volna mindent? Tehát elődeink azért voltak „igaz és méltó“ követői Jézusnak és Dávidnak, mert megalkudtak? Hát Jézus és Dávid is a kompromisszum-kötők fajtájából valók? Az ilyenféle okoskodásra nem lehet szavunk. Jézus nem alkudott meg a körülményekkel, hanem feláldozott mindent, feláldozta az életét. Dávid Ferenc hasonlóan. Nem alkudtak a martýrok sem. Mert tűz volt bennük és szentlélek. Mindazonáltal elismerem, hogy valamikor szükség lehetett ilyen kompromisszumra. De ma? Amidőn a művelt embereknek igen nagy része a mi álláspontunkra helyezkedik. (Sajnos, sokan csak belsőleg és szűk baráti körben, mert hát a kompromisszum még nem ment ki a divatból!) A trinitárius forma ezen buzgó híve azt mondja tovább, hogy ha bizonyos formákat (ilyen a kereszt-i forma is) be nem tartunk, „akkor egy félszázad alatt elsöpör az élet“. Ez a felfogás előttem majdnem érthetetlen. Hát ilyen gyenge a mi hitünk eszméinknek erejében és diadalában? Hát formákban és ceremóniákban van a mi valláselvünknek ereje? Hát persze, azok a bizonyos „gyakorlati szempontok“! A Baldáchy-alap és mi egyéb! Azt azonban ki kell jelentenünk, hogy ez az álláspont — a megalkuvást illetőleg — sem nem keresztény, sem nem protestáns, hanem a vallási opportunizmus álláspontja.

telhet, akinek erre megbízatása van, vagyis, aki az egyházban tanítói hivatallal bír. Szentábrahámi szerint »a jó rendtartás megkívánja, hogy a keresztséget az szolgálta ki, kire a gyülekezetben a tanítás tiszte bízva van«. Ilyenek a törvényesen megválasztott és kinevezett lelkészek és énekvezérek. Utóbbiak azonban, valamint a papnövendékek (lelkészjelöltek) csak püspöki engedéllyel keresztelhetnek. (Egyh. Törv. 64. §.)

Az a kérdés már most, vajjon a keresztelőnek szándéka (intentio) befolyással lehet-e a keresztelésnek érvényességére? Semmiképpen. Szentábrahámi ezt írja: »Még ha a keresztelőnek a keresztség felől téves felfogása volna is: ez a keresztséget felvevőnek, aki a Krisztus akarata szerinti életre magát elhatározta, ártalmára nem lehet.« Tehát sem a keresztelőnek a keresztségről vallott felfogása, sem pedig szándéka (intentio) a keresztelésnek, mint jogi jelentőséggel bíró aktusnak érvényességére hatással nem lehet.

Vajjon, ha az unitárius lelkész a keresztelésnél nem tartotta be az említett formaságokat, meg kell-e ismételni a szertartást? Bár ez a kérdés — tudtommal — eldöntve nincs, valószínűnek látszik a feltevés, hogy abban az esetben, ha a keresztelő lelkész, bár talán mindenben nem az előírt módon végezte a szertartást, de lényegbe vágó módosítást nem tett, úgy, hogy azért a keresztelésnél ezen szertartásnak keresztény vallási jellege kellőképpen kidomborodott, a keresztelésnek egyházjogi érvényességéhez szó sem férhet. Természetes, hogy ebben az esetben is fennmarad az illető lelkész fegyelmi felelőssége, mert hiszen világos, hogy kiki az ő egyéni izlése és tetszése szerint egyházi szertartásokat meg nem változtathat. Ez csak az egyház jogalkotó hatóságának áll módjában.

Ha tehát a keresztség kiszolgáltatásánál a szertartás lényege megőriztetett, a keresztelés megismétléséről szó sem lehet. De mi történjék akkor, ha a szertartás elvégzésénél lényegbe vágó módosítás történt? Tudom, hogy ennek a kérdésnek csak teoretikus jelentősége van, mert hiszen erre egyházunkban valószínűleg nem volt és nem

is lesz eset, de az egyháznak ezt a kérdést is tisztázni kell. A kérdés megoldása pedig nem is olyan egyszerű, mint első pillanatban látszik. Abból, hogy mi a keresztséget önmagában nem tartjuk nagy jelentőségűnek, azt kellene következtetnünk, hogy a keresztség megisméltésére ebben az esetben sincs szükség. De hogy lesz akkor, ha pl. a gyülekezet megbotránkozott az illető lelkész ténykedésén és az általa elvégzett és lényegesen módosított szertartást nem fogadja el érvényes keresztelestnek.⁵⁴

Vagy pl. elfogadhatjuk-e unitárius egyházi szempontból érvényesnek azt a keresztelest, amelyet olyan valaki végzett, akinek erre felhatalmazása nincs? Pl. valamelyik egyházközségben van egy vallásos rajongó, aki híveket toboroz és ezek gyermekeiket általa keresztelest meg. Érvényesnek tekinthetjük-e egyházi szempontból ezen keresztelest? A gyermek törvény szerint a mi hívünk, de nem a pap keresztelest meg, aki pedig erre az illető egyházközségben egyedül illetékes.

Más kereszteni egyházban kiszolgált keresztséget egyházi jogunk érvényesnek tekintti és kimondja, hogy a hozzánk áttérő kereszteni nem kell újra megkereszteni. (Egyh. Törv. 71. §.) A lelkésznek csak arról kell meggyőződést szereznie, vajjon az illető tényleg meg lett-e keresztelest (quaestio facti). Ugyanezt az elvet vallja Szentábrahám is.⁵⁵

Unitárius lesz-e a gyermek a keresztelest ténye által? Az államjog szerint az unitárius szülőktől született gyermek már születésénél fogva unitárius. Az unitárius egyházi felfogás szerint a gyermek a keresztelest által kereszteni lesz, de nem unitárius. (Feltételezve persze a kereszteni szülőktől való származást.) Szentábrahám szerint a keresztelest által a gyermek »nem valamely részleges tudománynak, hanem az egész kereszteni vallásnak ajánltatik fel«. Vagy Ferencz József szerint »a keresztség

⁵⁴ Szigoruan véve a dolgot, az ilyen lényegében módosított keresztelest unitárius egyházi szempontból nem lehet érvényesnek tekinteni. De magától értetődik, hogy arra, akinek ilyen módon lett kiszolgáltata a keresztség, semmiféle lelki, erkölcsi kár nem háramolhatik.

⁵⁵ I. m. 243.

az a vallásos szertartás, mely által az ember a keresztény vallás tagjai közé ünnepélyesen beavattatik.« Mikor lesz tehát a gyermek unitáriussá? Valószínűen akkor, amikor az unitárius vallást megismeri és ahhoz lelkileg hozzájárul. Legalább is ezt kell következtetnünk az alapelvből.

Azonban ennek a felfogásnak is igen nagy nehézségei vannak. Az bizonyos, hogy amiképpen liberális vallás-elvi szempontból csak azt nevezhetjük valóban kereszténynek, aki a keresztény elvet vallja, úgy unitáriusnak is valójában csak azt mondhatjuk, aki az unitárius tanokhoz lelkileg hozzájárul. De számolhat-e a jog — úgy a civil, mint az egyházjog — ezen körülménnyel? Megállapíthatja-e azt, amit az emberek gondolnak és éreznek. Azt hisszük, hogy nem. Ha a gyermek, aki unitárius szülőktől született, az unitárius egyházban felvett keresztség által nem lesz unitárius kereszténnyé, vajjon mikor lesz azzá? Megállapíthatjuk-e nála ezt az időpontot? Hát ha lelkileg sohasem járul hozzá az unitárius tanokhoz, mert hiszen azokat nem is ismeri. (Pl. vallásos nevelésben nem részesülhetett.)

Itt is különbséget kell tennünk az erkölcsi és a jogi álláspont között. A gyermek erkölcsi szempontból sem a keresztény szülőktől való származás, sem a keresztség által nem lesz erkölcsi értelemben kereszténnyé. De igenis az lesz az egyházjog szempontjából. Épp így ki mondhatjuk, hogy a gyermek az unitárius szülőktől való származás ténye és az unitárius egyházban felvett keresztség által erkölcsi értelemben nem, de unitárius egyházjogi szempontból igenis unitárius kereszténnyé válik és mint ilyen kezelendő.

Fejtegetéseink végére jutottunk. Dolgozatunknak szűkre szabott keretei nem engedték meg a mélyebb elmerülést és a szóbanforgó kérdéseknek behatóbb megbeszélését. Azonban talán így is sikerült legalább egy téglával hozzájárulnom az unitárius egyházjog rendszeres felépítéséhez. A dolgozatban lehetnek fogyatékok, de szolgáljon mentségül az, hogy olyan ember írta, aki még csak a kezdet kezdetén áll. Amint már a dolgozat elején jeleztem, a tárgyalt kérdéseknek gyakorlati jelentősége nem

nagy. Hiszen az, hogy a kat. egyház jogászai mit tartanak kereszteleésünkről, hogyan vélekednek annak érvényességéről, inkább csak azért érdekel bennünket, hogy összevetve álláspontjukat a magunkéval, annál biztosabban tájékozódhassunk és biztosabban járassunk a vallási liberálizmus útjain. Csak hadd fájjon az ő fejük amiatt, vajjon a »megtérő« unitáriust újrakeresztelejék-e vagy sem. Mi mindenesetre arra fogunk törekedni, hogy minél kevesebb alkalmuk legyen az ilyen »megtérő« báránykákban gyönyörködni, sőt teljes igyekezettel azon leszünk, hogy minél több embert megkeresztelehessünk a meggyőződés tüzével és a felvilágosítás szent lelkével.

Ferencz József püspökségének negyven éves fordulója.

A főtanács keretében kedves kis házi ünnepélyt szenteltünk annak az örömére, hogy egyházunk negyven évvel ezelőtt Ferencz Józsefet püspökévé választotta. Az egyház egyeteme nevében báró Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok, a lelkészek és belső emberek nevében Gvidó Béla esperes, a tanintézetek nevében dr. Gál Kelemen kolozsvári igazgató üdvözölték. Az ünnepély jelentőségének méltatása helyett a történelem számára álljanak itt e beszédek.

Báró Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok úr beszédje:

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Mielőtt tárgyalásunkat megkezdendők, felhívom mindnyájuk figyelmét azon tényre, hogy szeretett püspökünk ma tölti be püspöki működésének negyvenedik évét. A ma dúló irtózatos háború, midőn fiaink és unokáink ezrei lesznek áldozatai a véres tusának s midőn annyi család bújának és fájdalmas keservének lehetünk résztvevő tanúi, nem ideje annak, hogy örömmünnepet üljünk; de tekintve püspökünknek érdemteljes működését, azon hosszú idő folyamán, melyet eddig püspökünk, mint püspök nem ért meg, még sem tehetjük, hogy amellett, azt észre nem véve, elmenjünk és mint szerető családtagjai ne ünnepeljük annak fejét, szellemi irányítóját és vezérét.

Ezért üdvözöllek Téged életetnek e nevezetes napján, magam és egyházam nevében. A mi irántad érzett nagy tiszteletünk és őszinte szeretetünknek vagyok tolmácsa. Nem akarom felemlíteni a te munkásságodnak áldásos voltát, melyet egyházunk minden tagja úgy is ismer, a mely egyházunkat a fejlődés magas fokára emelte, csak